

Rettferdig medisin

Hvert år dør millioner av mennesker fordi de i praksis ikke har råd til medisinen de trenger. Det kan vi gjøre noe med.

ESSAY
Thomas Pogge

Nyskaping er sentralt i menneskelig fremskritt. Det avverger en hel del slit og strev, sykdom og for tidlig død. Det gir oss fritid, trygghet, sunnhet og forståelse; og det gjør oss i stand til å nyte all verdens mat, kulturer, underholdning og klimaer gjennom reiser og kommunikasjon.

Nyskaping har bedre kår hvis den blir belønnet. Belønning skaper incentiver og bidrar til å dekke omkostningene ved nyskaping. Men hvordan bør den bli belønnet? Den vanligste måten i dag er å gi innovatøren et midlertidig monopol, for eksempel gjennom et patent som gjør ham i stand til å ta så mye han vil for bruk av nyvinningen. Dette er imidlertid ikke alltid en god måte, ettersom den kan føre til at nyvinningen ikke blir brukt ofte nok mens den er patentbeskyttet.

La oss forestille oss en ny, viktig teknologi som reduserer forurensningen ved generering av elektrisitet. Kraftverkene som benytter denne teknologien er kanskje ikke dyrere å bygge enn vanlige kraftverk. Ikke desto mindre blir de dyrere på grunn av avgiften til patentinnehaveren. Mange av entreprenørene som bygger kraftverk vil derfor velge ikke å bruke den nye, grønne teknologien. Det resulterer i en forurensning som skader menneskeheten og Jorden for øvrig, men som kunne vært unngått.

Det finnes en smartere måte å belønne grønne nyvinninger på. Vi kan betale innovatørene gjennom offentlige fond etter som teknologien forhindrer utslipp. Disse utbetalingene kan legges opp på samme måte som patentsystemet, slik at de opphører etter et antall år. Forurensning sprer seg over hele verden, og derfor bør alle land bidra til finansieringen av en slik ordning – kanskje gjennom et fond landene betaler inn til, alt etter størrelsen på bruttonasjonalproduktet.

Vi kan realisere denne typen intelligent belønning selv om vi ikke endrer patentordningen, som ble gjort verdensomspennende på 1990-tallet gjennom Den internasjonale patentavtalen. Parallelt med dette kan man tilby alternativ belønning som gjør innovatørene i stand til å velge belønning etter utslippsreduksjon dersom de gir tillatelse til fri bruk av teknologien. De alternative belønningene må følgelig være store

nok til å kunne tiltrekke seg de viktige grønne nyvinningene.

Det alternative belønningssystemet fungerer best når bruken av nyvinningen ikke bare kommer brukeren til gode, men også offentligheten, og når et slikt offentlig gode lar seg måle og vurdere. Disse betingelsene er helt klart oppfylt i den grønne teknologiens tilfelle, samt innen to andre områder for nyvinning: jordbruk og farmasi.

Et viktig eksempel innen jordbruk er de nye plantevariantene som kan øke næringsinnholdet per hektar og redusere behovet for skadelige insektmidler og dyr kunstgjødning. Dagens patentbaserte belønningssystem gjør at jordbrukerne må betale mye for bruken av slike innovative varianter. Mange bønder kan eller vil ikke ta seg råd til så store utgifter for å kunne bruke patentbelagte ideer. Det fører til at bønder over hele verden bruker mer insektmidler og kunstgjødning enn nødvendig. I tillegg produserer de mindre næringsrik mat enn de kunne gjort, spesielt i fattige land. Dermed bidrar de til matkrisen i u-landene, som nylig førte til at antallet kronisk underernærte mennesker i verden har passert en milliard for første gang i historien.

Hvis vi verdsetter tilgangen på mat og de miljømessige fordelene ved redusert bruk av insektmidler og kunstig gjødning, bør vi i det minste tilby innovatørene innen jordbruk en mulighet til belønning for slike nyvinninger hvis de tillater fri bruk av oppfinnelsene sine. Denne typen alternative belønningssystemer bør bli finansiert av alle verdens land i fellesskap, fordi alle har fordel av å redusere miljøskadene og fordi vi har felles ansvar for den globale tilgangen på mat.

Medisin er et spesielt prekært område. Marginalkostnaden for medisin, for eksempel for å produsere 100 tabletter, er typisk svært lav. Like fullt er prisen på patentert medisin vanligvis mye høyere, gjerne opptil 60–100 ganger så høy. Hvert år dør millioner av mennesker fordi de i praksis ikke har råd til medisinen de trenger, på grunn av produksjonskostnadene. De farmasøytiske selskapene forsvare seg med at de må ta så mye for medisinen for å dekke de høye utgiftene til forskning og utvikling, som i sin tur blir skrudd opp av feilslåtte prosjekter og dyre kliniske eksperimenter. Det sier seg selv at disse selskapene må ha muligheten til å dekke sine egne utgifter. Men kan vi ikke tilby dem alternativ belønning som ikke driver medisinprisene i været og gjør dem for høye for mange av brukerne?

Et detaljert utkast til denne typen belønningssystem ble presentert i Oslo i august 2008. Det innebar opprettelsen av et nytt internasjonalt organ, Health Impact Fund (Helseinnflytelsesfondet eller HIF). Dette fondet er primært finansiert på regjeringens nivå, og er en mekanisme for fortløpende utbetaling som skal tilby innovatører muligheten til å registrere enhver ny medisin, uten forpliktelser. Ved å registrere produktet tillater innovatøren at det blir tilgjengelig på markedet de første ti årene, overalt hvor det er bruk for det, til lavest mulig pris for produksjon og distribusjon. Innovatøren vil også binde seg til å tillate allmenn produksjon og distribusjon av produktet etter denne tiårsperioden, vederlagsfritt. Til gjengjeld vil vedkommende motta årlige utbetalinger i samme periode, basert på produktets globale innflytelse på allmennheten (*health impact*). Disse utbetalingene vil være del av en stor årlig utbetaling, som gir alle registrerte produkter en andel tilsvarende den takserte andelen i helsemessig innflytelse for alle produkter i det aktuelle året. Hvis HIF viser seg å fungere i praksis, vil den årlige potten for belønning kunne bli økt for å tiltrekke flere nye medisiner.

HIF vil kunne stimulere utviklingen av nye, allmenntilgjengelige medisiner, ikke minst mot sykdommer som rammer fattige, som tuberkulose, malaria og andre tropiske sykdommer. Disse blir nedprioritert i dag, fordi innovatørene ikke får dekket utgiftene til forskning og utvikling ved salg i fattige land. Muligheten for alternativ belønning basert på global innflytelse på allmennheten vil kunne omforme hittil oversette sykdommer til lukrative forskningsområder for farmasøytiske selskaper. Fondet vil også, ved å holde prisene på alle registrerte produkter nede, kunne øke tilgangen til ny medisin. I tillegg vil det motivere registrerte utviklere til å forsikre seg om at pro-

Vi vil kunne etablere en permanent kilde til ny og prismessig gunstig medisin.

duktene deres er allment tilgjengelige, kanskje til og med til redusert pris, og at de blir foreskrevet og brukt på best mulig måte. Utviklerne vil kunne tjene penger både på å selge produktet sitt og på å gjøre det mest mulig effektivt for å bedre den globale helsen.

Dersom en del av den farmasøytiske forskningen blir betalt av skattefinansierte HIF-belønninger, ville velstående enkeltpersoner og nasjoner bære mye av kostnadene – akkurat som i dag. Men det er noen viktige forskjeller. For det første tjener ikke innovatørene noe på selve salget av medisiner, bare på at medisinen deres faktisk viser seg å være virksom på det angjeldende området. Takket være dette nye incentivet har pasientene større sjanse for å motta medisiner som faktisk vil bedre tilstanden deres. For det andre trenger ikke innovatørene å ekskludere fattige pasienter og prioritere å betjene de velstående. De vil tvert imot tjene like godt på å betjene fattige pasienter til den samme lave prisen. Den helsemessige gevinsten for hver pasient, uansett om de er fattige eller rike, vil bidra like mye til innovatørens belønning.

HIF vil sørge for ideelle incentiver bare hvis de potensielle utviklerne blir forsikret om at belønningen faktisk vil komme i løpet av de ti årene etter markedets godkjenning. Fondets grunnsubsidiar lar seg derfor best garantere for av en bred sammenslutning av land. Hvis de regjeringene som representerer en tredjedel av den globale inntekten blir enige om å bidra med bare 0,03 prosent av sine brutto årsinntekter (tre dollar per 10 000 dollar), kunne vi starte HIF med seks milliarder dollar årlig. Dette er et akseptabelt minimum ettersom kostnadene ved å utvikle ny medisiner er høye og forutsetter høye belønninger, og fordi prisen på den anslåtte hel-

semessige innflytelsen ikke må legge beslag på mer enn ti prosent av fondets budsjett.

Fondet vil kunne skape vedvarende konkurranse blant innovatørene som omfatter alle land og sykdommer, og firmaene vil kunne tjene mer penger jo mer effektivt produktet deres er for allmennhelsen. Innflytelsen på helse lar seg måle i antallet kvalitetsjusterte leveår (QALY) som blir reddet. QALY-systemet blir allerede benyttet av mange private og offentlige assurandører for å fastsette prisen for nye legemidler, så det vil ikke være vanskelig å innføre det i beregningen av HIF-belønninger. Fondet vil vurdere hvor mye den enkelte medisinen kan øke av lengde og kvalitet i et menneskeliv, med utgangspunkt i det farmasøytiske tilbudet før medisinen blir introdusert. Denne vurderingen vil være basert på kliniske forsøk (inkludert pragmatiske forsøk i hverdagslige situasjoner), sporing av tilfeldig utvalgte medisiner (som lar seg identifisere på serienummeret) og statistisk analyse av salgsopplysninger korrelert med data om den globale sykdomsbyrden. Slike anslag vil ikke være perfekte, i hvert fall ikke de første årene. De vil imidlertid være betydelig bedre enn det nåværende systemet med påslag (*mark-ups*) for å påvise sammenhengen mellom nye medisiners lønnsomhet og innflytelsen på helsen.

Med et slikt fond i ryggen vil innovatørene velge å registrere produkter som i størst mulig grad kan redusere den globale sykdomsbyrden. Produktene med størst helsemessig innflytelse vil generere mest penger, og bidra til helt riktige incentiver for nyskaping. Og ettersom HIF er et valgfritt system, er belønningsraten garantert tilfredsstillende. Dersom belønningen er for stor, vil nye utviklere melde seg på og senke den konstante belønningsraten (antall dollar per QALY). Dette vil berolige skattebetalerne.

Smuglervarer: Folk handler ulovlig kopimedisin på Adjame-markedet i Abidjan. Gatesalg av slike medisinforfalskninger er betydelig i Elfenbenskysten. Men ny medisiner som virker kan gjøres tilgjengelig for flere, mener moralfilosofen Thomas Pogge.

FOTO: ISSOUF SANOGO/SCANPIX

Dersom utbyttet er for lite, vil belønningsraten opplagt øke etter som firmaene velger å avstå fra HIF-registrering av sine nye produkter til fordel for patentbeskyttet påslag. Dette er betryggende for innovatørene. Konkurransen vil sikre at de registrerte produktene blir belønnet etter en rate som både er fordelaktig for innovatørene og øker effekten av fondet maksimalt.

HIF gir oss et bilde av hvordan et fond som belønner nyvinninger etter deres målbar virkning kan løse tre problemer på en gang, uten at man trenger å endre det globale patentsystemet. Fondet kan umiddelbart gi adgang til nye produkter til overkommelig pris, produkter som ellers ville få et stort påslag i prisen; det vil stimulere innovatørene til å arbeide bevisst for optimal bruk av produktet, og tilskynde utviklingen av nye produkter på områder som hittil har vært nedprioritert på grunn av mangel på incentiver.

Ved å få en sammenslutning av land til å subsidiere HIF vil vi kunne etablere en permanent kilde til ny og prismessig gunstig medisin som vil være optimal også for verdens fattige. Det vil i tillegg kunne tjene som eksempel på hvordan vi kan belønne nyvinninger uten å begrense den optimale bruken av dem, blant annet ved å øke næringsavkastningen i landbruket og redusere forurensende utslipp. Denne typen reformer i belønningen av nyvinninger vil være et langt steg i retning en mer rettferdig verdensøkonomi.

Thomas Pogge er professor i moralfilosofi og politisk filosofi ved Yale University, og forskningsleder for moralfilosofisk enhet ved The Center for the Study of Mind in Nature ved Universitetet i Oslo. Senteret arrangerer debattmøte om Health Impact Fund (Helseinnflytelsesfondet eller HIF) mandag 10. mai. Arrangementet finner sted på Litteraturhuset i Oslo klokken 18.00. ideer@morgenbladet.no